

กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีขลุ่ยและแคน
ของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

Learning and Transmitting Process of Music Local Wisdom Khlui and Khaen of Kubua
Community Empowerment Muang District, Ratchaburi Province

ธัญยาภรณ์ โพธิกาวิณ¹ และนพพร จันทรนาชู²

Thanyaporn Phothikawin¹ and Nopporn Chantaranamchoo²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเงื่อนไขและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีขลุ่ยและแคนของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ระดับลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีฐานราก

ผลการศึกษาพบว่า 1. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิม แบ่งเป็น 3 ด้าน 1) ด้านครอบครัว ประกอบด้วย การเห็นการทำเครื่องดนตรีของครอบครัว การช่วยงานของครอบครัว การถ่ายทอดโดยตรง และการเรียนรู้ในหมู่เครือญาติ 2) ด้านชุมชน ประกอบด้วย การสังเกตและจดจำ การเป็นลูกมือช่วยงาน การฝึกปฏิบัติจริง และการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร 3) ด้านพิธีกรรม ประกอบด้วย การต่อเพลงในชุมชน และการต่อเพลงระหว่างหมู่บ้าน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชน ทำให้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีขลุ่ยและแคนในระบบโรงเรียน

2. เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว ประกอบด้วย 1) ความเข้มแข็งด้านสังคม โดยการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งในระดับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน 2) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม โดยการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนคูบัวผ่านการเล่นดนตรีในพิธีกรรม 3) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ โดยการเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อส่งเสริมความมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการรวมกลุ่มอาชีพ

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดนตรีขลุ่ยและแคนของชุมชนคูบัว การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

¹ หลักสูตรพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จ.นครปฐม 73000

Program of Development Education, Faculty of Education, Silpakorn University, Sanam Chan Palace Campus, Nakhon Pathom 73000, Thailand

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จ.นครปฐม 73000

Faculty of Education, Silpakorn University, Sanam Chan Palace Campus, Nakhon Pathom 73000, Thailand

Abstract

The purposes of this research to: 1) study learning and transmitting process of local wisdom for making Khuli and Khaen of Kubua Community Muang District, Ratchaburi Province and 2) to study conditions of learning and transmitting process of local wisdom for making Khuli and Khaen of Kubua Community empowerment Muang District, Ratchaburi Province. This study used qualitative research method. The instruments were in-depth interview and non-participant observation. The data was a analysis by Grounded Theory.

The results of the research: 1. Traditional learning and transmitting process of Khuli and Khaen music local wisdom were divided to 3 ways 1) Family consisted of seeing music instruments making of the family, helping family work, direct transmitting and learning to make music instruments in the relatives. 2) Community consisted of observation and recording, and 3) Ceremony consisted of continuation in the community and song continuation between villages. But when there was social change in the community, there was local curricular making for learning and transmitting process of local music wisdom Khuli and Khaen in school system.

2. Learning and transmitting process of music local wisdom Khuli and Khaen as condition of Kubua Community empowerment could be concluded as 1) Social strength was to promote social relationship in family, school and community. Cultural strength is to promote identity of Kubua Community by music playing in the ceremony. 3) Economical strength was to make an income for people in the community including government promotion to promote participation of people in the community for professional grouping.

Keywords : learning process, transmitting of music local wisdom, Khuli and Khaen of Kubua community,

Community empowerment

E-mail : muk_than@hotmail.com

คำนำ

ในอดีตสังคมไทยมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์และพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติมาช้านาน มีการร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าในด้านต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม ที่ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ที่ผ่านการคิดค้น ปรับประยุกต์ให้สอดคล้องเหมาะสมต่อชีวิตของคนและธรรมชาติ (พิทยา ว่องกุล 2544 : 293) ซึ่งคุณค่าของภูมิปัญญาอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต สามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในสังคมเดียวกัน และสังคมอื่นๆ ซึ่งความสมดุลดังกล่าว ยังคงมีอยู่และถ่ายทอดสืบทอดกันมา แม้จะมีบางส่วนที่หายไป แต่ก็มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมาแทนที่ รวมทั้งสิ่งใหม่และสิ่งเก่าประสานกันเข้ากลายเป็นพลังที่นำชุมชนและสังคมไทยให้อยู่รอดมาจนถึงทุกวันนี้ (ปฐม นิคมานนท์ 2535 : 19) นอกจากนี้ ภูมิปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ซึ่งมีผลต่อการ

พัฒนาท้องถิ่นและเป็นพลังที่ต่อต้านการครอบงำของวัฒนธรรมบริโภคนิยมจากต่างประเทศ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2540 : 5-7) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาของชุมชนและพัฒนาประเทศ เนื่องจากการตระหนักรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเงื่อนไขที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น และเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรและภูมิปัญญาให้มีความสอดคล้องต่อวิถีชีวิตของชุมชน และเกิดการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษากระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคน ของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางด้านดนตรีขลุ่ยและแคนมาตั้งแต่ในอดีต แม้ว่าจะมีกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชนคูบัว แต่ชุมชนคูบัวสามารถธำรงรักษาภูมิปัญญาดนตรีขลุ่ยและแคน ให้เป็นเอกลักษณ์ทางดนตรีที่สร้างความภูมิใจให้แก่คนในชุมชน และมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเงื่อนไขและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคน ที่นำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 26 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มได้แก่ 1) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 คน 2) ผู้นำท้องถิ่น ประกอบด้วย กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน 3) ผู้ทำเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคนจำนวน 10 คน 4) บุคลากรของภาครัฐที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียน จำนวน 5 คน 5) ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของชาวไทย-ยวน จำนวน 5 คน ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลักและรวบรวมข้อมูลเอกสารเป็นส่วนประกอบ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก (In Depth Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีสถานฐาน (Grounded Theory)

ผลและวิจารณ์

1. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีประเภทขลุ่ยและแคนแบบดั้งเดิม

การเรียนรู้และการถ่ายทอดในครอบครัว

ในสังคมแบบดั้งเดิม การเรียนรู้และการถ่ายทอดดนตรีขลุ่ยและแคน เป็นการเรียนรู้ และการถ่ายทอดวิธีการทำจากบุคคลภายในครอบครัว ผู้ถ่ายทอดจะประกอบด้วย พ่อแม่ หรือคนในครอบครัว ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา ส่วนผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ บุตรหลานที่อยู่ในครอบครัวที่ประกอบอาชีพการทำเครื่องดนตรี แล้วได้ยืม ได้เห็น จนกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

การเรียนรู้และการถ่ายทอดที่เกิดจากการช่วยงานภายในครอบครัว เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความสนใจ การทำเครื่องดนตรีของของลูกหลาน ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ด้วยการช่วยเหลือผู้ใหญ่ทำเครื่องดนตรีอยู่ในชีวิตประจำวัน เมื่อมีโอกาสได้ลองฝึกทำเครื่องดนตรี ความมานะพยายามขวนขวายและฝึกฝนจนเกิดเป็นความชำนาญในการทำเครื่องดนตรีให้ได้เหมือนกับพ่อแม่พี่น้องของตนเอง

การเรียนรู้จากการถ่ายทอดโดยตรงเป็นเรียนรู้จากผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำเครื่องดนตรี ชลุ่มและแคน โดยมีพ่อแม่ พี่น้อง และเครือญาติที่ประกอบอาชีพทำเครื่องดนตรีเป็นผู้กระตุ้น ส่งเสริม และสนับสนุนให้ลูกหลานเกิดความสนใจในการทำเครื่องดนตรีมาตั้งแต่เด็ก เมื่อลูกหลานมีความรู้เบื้องต้นในการทำเครื่องดนตรี ครอบครัวจะสอนการทำเครื่องดนตรีโดยตรง เพื่อที่จะนำความรู้ทั้งการทำเครื่องดนตรี และการเล่นเครื่องดนตรี ไปใช้ประกอบอาชีพ

การเรียนรู้ในหมู่เครือญาติเป็นการเรียนรู้ดนตรีชลุ่มและแคนที่เกิดการปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัว แล้วขยายเครือข่ายของการถ่ายทอดและเรียนรู้การทำเครื่องดนตรีชลุ่มและแคนไปยังเครือญาติ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำดนตรีชลุ่มและแคน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของสามารถ จันทรสุรีย์ (2536) ที่ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีชลุ่มและแคนให้ลูกหลานที่เริ่มต้นจากการให้บุตรหลานมาช่วยในการทำเครื่องดนตรี ทำในขั้นตอนการผลิตที่ไม่ยุ่งยากและสลับซับซ้อน ทำให้ลูกหลานเกิดการคลุกคลี สัมผัสการทำเครื่องดนตรีของบุคคลในครอบครัว เมื่อนานเข้าลูกหลานก็เกิดการซึมซับภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีชลุ่มและแคน ส่งผลให้ลูกหลานเกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเองจากการฝึกหัดหรือการฝึกฝนด้วยตนเอง

การเรียนรู้และการถ่ายทอดในชุมชน

การเรียนรู้จากการสังเกต และจดจำเป็นการเรียนรู้การทำและการเล่นเครื่องดนตรีชลุ่มและแคนที่เกิดการปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัวซึ่งมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดจากการเห็น ผู้ที่มีความสามารถในการทำและการเล่นเครื่องดนตรีชลุ่มและแคน แล้วเกิดความสนใจ ผู้เรียนจึงสังเกตการทำงานของผู้รู้ แล้วจดจำ วิธีการนี้ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากการฝึกปฏิบัติ ทำให้เข้าใจในขั้นตอนต่าง ๆ จนเกิดเป็นทักษะ และสามารถนำมาปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

การเรียนรู้โดยการเป็นลูกมือช่วยงานการทำเครื่องดนตรี ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การทำเครื่องดนตรีในทุกขั้นตอน และผู้ถ่ายทอดจะคอยสอนวิธีการทำเครื่องดนตรีไปด้วย ทำให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญในการทำเครื่องดนตรีชลุ่มและแคน และสามารถทำได้ด้วยตนเอง

การปฏิบัติจริงเพื่อพัฒนาไปสู่การประกอบอาชีพ เริ่มต้นจากการที่ผู้เรียนมีความสนใจ และมองเห็นแบบอย่างที่ดีของการทำเครื่องดนตรีชลุ่มและแคน จึงไปเรียนเพิ่มเติมกับผู้ที่มีความสามารถในการทำเครื่องดนตรีชลุ่มและแคน การเรียนรู้จะเริ่มต้นจากผู้รู้ที่จะคอยบอกคอยสอนวิธีการทำเครื่องดนตรีอย่างละเอียด โดยจะเริ่มสอนตั้งแต่การหาวัตถุดิบ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการทำ ขั้นตอนในการทำไปจนถึงการประกอบเครื่องดนตรีชลุ่มและแคน โดยมีผู้สอนคอยแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไข วิธีการทำเครื่องดนตรีชลุ่มและแคน เมื่อผู้เรียนมีความสามารถในการทำเบื้องต้นแล้ว ผู้สอนจะแนะนำเคล็ดลับในการทำเครื่องดนตรีและให้ผู้เรียนนำไปฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดความชำนาญและสามารถนำมาประกอบอาชีพของตนเอง

การเรียนรู้จากการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นการอธิบายวิธีการทำเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคนจากผู้ถ่ายทอดที่มีประสบการณ์ โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้จัดบันทึกหรือบอกให้ผู้รับการถ่ายทอดจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในขั้นตอนของการทำและการเล่นเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคน เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถทบทวน และมีความเข้าใจในขั้นตอนต่าง ๆ อย่างชัดเจน นอกจากนี้ผู้ถ่ายทอดยังจัดทำเอกสารเกี่ยวกับดนตรีขลุ่ยและแคนเพื่อป้องกันการหลงลืมและสูญหาย ส่งผลให้ความรู้ในการทำเครื่องดนตรีของชุมชนมีการสืบทอดต่อไป เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ เอกรัฐ อินต๊ะวงศา (2545) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างปั้นสิงห์ พบว่า การเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีความสนใจมาจากสภาพแวดล้อม เป็นการถ่ายทอดจากบุคคลในชุมชน ด้วยการทำงานเป็นลูกมือคลุกคลีอยู่ทุกวัน โดยมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดด้วยการพูดคุย แนะนำ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ฝึกปฏิบัติตาม ทำให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดที่นำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อพัฒนาไปสู่อาชีพ

การเรียนรู้และการถ่ายทอดในพิธีกรรม

การต่อเพลงในชุมชนเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากนักดนตรีในชุมชนนำดนตรีขลุ่ยและแคนมาบรรเลงในงานพิธีกรรม เพื่อความสนุกสนานและเป็นการเชิญชวนให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมงานบุญ โดยในช่วงก่อนพิธีกรรมนักดนตรีจะใช้เวลาว่างจากการทำงานมาต่อเพลง โดยหัวหน้าวงจะมีการสอนลูกวงในลักษณะแบบตัวต่อตัว สอนทีละท่อน และจะมาทบทวนเนื้อหาในวันต่อไป จนกว่าจะจบเพลง

การต่อเพลงระหว่างหมู่บ้านเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดการบรรเลงดนตรีเกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนต่างหมู่บ้าน โดยมีนักดนตรีจากหลายหมู่บ้านมาร่วมกันบรรเลงดนตรีเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน เช่นเดียวกับ ผลการวิจัยของ ศรีนัย นักรบ (2541) ที่ได้ศึกษา ดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า พบว่า วัฒนธรรมดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษกันมาอย่างยาวนาน โดยมีวิธีการถ่ายทอดดนตรีด้วยวาจา ในลักษณะของการต่อเพลง ชาวบ้านให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดนตรี เนื่องจากเกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรม

2. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีประเภทขลุ่ยและแคนแบบสมัยใหม่

การศึกษาในระบบโรงเรียนส่งผลให้ทัศนคติชาวบ้านที่มีต่อการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป พ่อแม่หรือผู้ปกครองเริ่มมองเห็นความสำคัญของการศึกษามากยิ่งขึ้น บุตรหลานในชุมชนไม่มีโอกาสได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคนจากครอบครัวดังเช่นแต่ก่อน ประกอบกับเด็กในรุ่นหลังไม่สนใจที่จะเรียนรู้การทำและการเล่นดนตรีขลุ่ยและแคน ทำให้รูปแบบของการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาขลุ่ยและแคนในชุมชนควมมีการเปลี่ยนแปลงไป

การเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่น

ชาวบ้านในชุมชนและสถานศึกษาได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและพยายามฟื้นฟูดนตรีขลุ่ยและแคนอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนควม ด้วยการนำภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคนไปบรรจุไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น การสอนดนตรีขลุ่ยและแคนระบบในโรงเรียนจึงเป็นการสานต่อภูมิปัญญาขลุ่ยและแคนให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่

ภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคนเป็นการบูรณาการร่วมกันระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาเพื่อร่วมกันบรรจุกฎมีปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรี และถูกนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีการผสมรูปแบบของการเรียนรู้การทำเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคน เป็นการบรรยายและการสาธิตในแหล่งที่การทำเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคนในชุมชน โดยที่ผู้สอนเป็นผู้อธิบายขั้นตอนในการทำเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคน พร้อมทั้งสาธิตวิธีการทำไปพร้อมๆ กัน โดยผู้เรียนจะสามารถจดจำ หรือบันทึกขั้นตอนต่างๆ ที่ผู้สอนได้บรรยายหรือสาธิตการเรียน นอกจากนี้ การสอนการบรรเลงดนตรีขลุ่ยและแคนจะใช้การถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ และระบบโน้ตเข้ามาช่วยเพื่อให้เด็กสามารถที่จะต่อเพลงและบรรเลงเพลงได้เร็วขึ้น ต่อมาได้มีการประยุกต์รูปแบบและเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้อการเรียน การเล่นดนตรี ในรูปแบบของหนังสือ สื่อ ซีดี และดีวีดี เพื่อให้ให้นักเรียนสามารถศึกษากระบวนการทำ และขั้นตอนต่าง ๆ และการเล่นเครื่องดนตรี ทำให้การเรียนรู้เครื่องดนตรีขลุ่ยและแคนของนักเรียนมีความสะดวกมากขึ้น และทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาดนตรีขลุ่ยและแคนที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่นเดียวกับ ผลการวิจัยของกฤษฎา ยศขจรรัฐ (2546) ที่ได้ศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน พบว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชนและองค์กรท้องถิ่น ส่วนใหญ่ครูผู้สอนมีการนำภูมิปัญญาด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และการประกอบอาชีพมาใช้ในด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การจัดกิจกรรม และการเรียนการสอน โดยครูผู้สอนจะมีการเชิญวิทยากรท้องถิ่นที่มีความรู้ ความสามารถในเรื่องนั้น ๆ มากำหนดเนื้อหาวิชาและดำเนินการสอนโดยการปรับกิจกรรมการเรียน การสอน ให้นักเรียนนำข้อมูลที่ได้มาอภิปรายและสรุปร่วมกันในชั้นเรียน ส่งผลให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชน และโรงเรียนที่มีมากขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

3. เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคุบัว

ความเข้มแข็งด้านสังคม

การเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้าน เป็นเงื่อนไขในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และสร้างความสามัคคีให้แก่สมาชิกของชุมชน การต่อเพลงในพิธีกรรมช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้แก่กันคนตรีและคนในชุมชน ส่วนการเรียนรู้ภูมิปัญญาในระบบโรงเรียนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างครูภูมิปัญญา คนในชุมชน ครู และนักเรียน ซึ่งการศึกษาเงื่อนไขของภูมิปัญญาด้านดนตรีขลุ่ยและแคนในด้านการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนยังสอดคล้องกับแนวคิดของ อูทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามพิทยาพงศ์ (2540) ที่ได้กล่าวว่าการที่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัวเครือญาติ เพื่อนฝูง มีกฎเกณฑ์ แบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน ชุมชนมีความสัมพันธ์แนบแน่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และสามารถจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างดี ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาดนตรีขลุ่ยและแคนในพิธีกรรมเป็นสิ่งที่จะช่วยรักษาประเพณี วัฒนธรรมและสร้างเอกลักษณ์ของชุมชน ส่วนการเรียนรู้ภูมิปัญญาในระบบโรงเรียนทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าของดนตรีขลุ่ยและแคน และนำดนตรีขลุ่ยและแคนมาใช้ในพิธีกรรมของชุมชน เช่นเดียวกันกับแนวคิดของสีลาภรณ์ นาครทรรพ (2541) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม ถ้าหากปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานจะส่งผลดีในการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงเป็นสิ่งที่จะต้องภาคภูมิใจเพราะเป็นคุณลักษณะเฉพาะท้องถิ่น

ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ

การเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในครอบครัว เป็นเงื่อนไขที่ส่งเสริมให้ลูกหลานสามารถนำความรู้ในการทำเครื่องดนตรีมาประกอบอาชีพได้ นอกจากนี้ ภาครัฐยังมีบทบาทในการสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ การทำเครื่องดนตรี เพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ผลของการวิจัยนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ นภาภรณ์ หะวานนท์ (2542) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาที่มีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันเป็นภูมิปัญญาที่ประยุกต์แล้ว นำมาใช้ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพช่วยแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ภูมิปัญญาดนตรีขลุ่ยและแคน แต่ในปัจจุบันลูกหลานภายในชุมชนใช้เวลาเรียนรู้ส่วนใหญ่จากการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้ห่างเหินจากบุคคลภายในครอบครัวที่เล่นและทำเครื่องดนตรีขลุ่ยและแคน ดังนั้น ควรนำการเรียนรู้และถ่ายทอดตามแนวทางของครอบครัวมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา โดยการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องวางแผน หาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดดนตรีขลุ่ยและแคนให้คงอยู่ต่อไป
2. โรงเรียนในพื้นที่ที่ศึกษาในครั้งนี้มีความผูกพันกับดนตรีขลุ่ยและแคนมายาวนาน การเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีขลุ่ยและแคนเกิดจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และใช้หลักสูตรท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียนเข้าด้วยกัน

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4.

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ปฐม นิคมานนท์. (2535). การค้นหาความรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย. ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พิทยา ว่องกุล. (2544). วิถีไท: ภูมิปัญญาสู่ชุมชนบูรณาการ. ศรีเมืองการพิมพ์, กรุงเทพฯ.

พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์. (2550). ปฐมบทดนตรีไทย. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร. มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์.

ศรันย์ นักรบ. (2541). ดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า : กรณีศึกษาหมู่บ้านผาเดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย.

ปริญญาานิพนธ์ ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยดุริยางควิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สามารถ จันทรสุรีย์. (2536). ภูมิปัญญากับการพัฒนาชนบท. เล่ม1. อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพฯ.

เอกรัฐ อินต๊ะวงศา. (2545). การถ่ายทอดความรู้อาชีพช่างปั้นสังหรีในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.